CHINY – TRADYCJA I SPOŁECZEŃSTWO

Karolina Mazurowska, Michał Oracz

REWOLUCJA SEKSUALNA W CHINACH – ANALIZA CZYNNIKÓW GLOBALIZACYJNYCH I WEWNĄTRZCHIŃSKICH

Charakterystyka relacji intymnych w Chinach po 1949 r.

Po utworzeniu w 1949 r. Chińskiej Republiki Ludowej nowe władze, kierowane przez Komunistyczną Partię Chin, wprowadziły radykalne zmiany kulturowe i prawne, które na długie lata ukształtowały relacje interpersonalne obywateli tego kraju. Pierwszą ustawą podpisaną przez nowe władze było *Prawo małżeńskie* z 1950 r.¹, które penalizowało tradycyjnie aranżowane małżeństwa i konkubiny², jak również wypłacanie posagu i wiązanie stóp³. Według nowych wytycznych małżeństwo miało być monogamiczne, oparte na wolnym wyborze partnerów⁴. Kobiety otrzymały prawo do rozpoczęcia postępowań rozwodowych, współdziałania majątku, jak również dostęp do edukacji i stanowisk politycznych⁵, co wraz ze wspomnianą delegalizacją tradycyjnych praktyk małżeńskich miało doprowadzić do zrównania pozycji społecznej obu płci. Zaraz po przejęciu władzy nowy

¹ Elaine Jeffreys, *Sex and Sexuality in China*, Routledge, Abingdon 2006, s. 46.

² Tamże, s. 50.

³ Zhiwen Xiao, Purnima Mehrotra, Rick Zimmerman, *Sexual Revolution in China: Implications for Chinese Women and Society*, „AIDS Care”, czerwiec 2011, nr 23, s. 105.

⁴ Vern Bullough, Ruan Fang Fu, *Marriage, Divorce and Sexual Relations in Contemporary China*, „Journal of Comparative Family Studies” 1994, nr 25, s. 384.

⁵ Zhiwen Xiao, P. Mehrotra, R. Zimmerman, *Sexual Revolution in China...*

rząd zakazał prostytucji w stolicy⁶. Władze innych miast poszły za tym przykładem, i tak w Szanghaju pomiędzy rokiem 1950 a 1955 aresztowano ponad 5 tys. prostytutek⁷. W 1957 r. Pierwszy Narodowy Kongres Partii przyjął nowe prawo *Zasady kontroli i kar dotyczących bezpieczeństwa publicznego w ChRL*, wydając bezwzględny zakaz szerzenia prostytucji⁸. Inny artykuł dotyczył kar dla osób oskarżonych o udział w pornografii czy propagowanie literatury erotycznej⁹.

Następnym istotnym celem zmian narzucanych przez komunistyczne władze w sferze seksualności było wyeliminowanie intymności i stosunku płciowego z dyskursu publicznego i stworzenie społeczeństwa, którego członkowie nie skupialiby uwagi na kwestiach cielesnych, ale na budowaniu nowych wielkich Chin¹⁰. Za ideał uznano propagandowy wzorzec „żelaznej kobiety”, równie silnej co mężczyźni i potrafiącej wykonywać tę samą pracę¹¹. Wzór ten zakładał równość w wyglądzie zewnętrznym, propagowano więc unikanie cech kobiecych, takich jak długie włosy, makijaż czy damski ubiór¹². Niektórzy badacze opisywali społeczeństwo ChRL jako „antyerotyczne” i zwracali uwagę na to, że seksualny aspekt małżeństwa, relacje pozamałżeńskie czy uczucia romantyczne pomiędzy kobietą a mężczyzną były ignorowane, zniechęcano do nich lub ich zakazywano¹³. Fang Fu Ruan, jeden z pierwszych badaczy chińskiej seksualności, w obszernej analizie pod tytułem *Sex in China. Studies in Sexology in Chinese Culture* przytacza przykład z 1974 r., gdy jeden z niezliczonych obcokrajowców w Chinach zaobserwował w Pekinie slogan: „Uprawianie miłości jest chorobą umysłową, która marnuje czas i energię”¹⁴. Polityka ówczesnego rządu była niezwykle restrykcyjna; dotykane się, nie wspominając już o całowaniu, było bardzo źle widziane i uznawane

⁶ Za: Fang Fu Ruan, Molleen Matsumara, *Sex in China. Studies in Sexology in Chinese Culture*, Springer Science + Business Media, New York 1991, rozdz. 5: *Prostitution in Chinese Society. From Acceptance to Persecution*, s. 73.

⁷ Fang Fu Ruan przytacza dane za pismem „Centre Daily News” ze stycznia 1989 r., należy zatem analizować je z pewną ostrożnością.

⁸ Ang. Rules for the Control of and Punishments Concerning Public Security of the People’s Republic of China, Za: Fang Fu Ruan, Molleen Matsumara, *Sex in China...*, rozdz. 5: *Prostitution in Chinese Society...*, s. 76.

⁹ Fang Fu Ruan, M. Matsumara, *Sex in China...*, rozdz. 6: *Classical Chinese Erotica*, s. 98–99.

¹⁰ Kaining Zhang, *Sexual and Reproductive Health in China: Reorienting Concepts and Methodology*, Koninklijke Brill NV, Leiden 2011, s. 219.

¹¹ Tamże, s. 220.

¹² Tamże. Patrz więcej: Man Lun Ng, M.P. Lau, *Sexual Attitudes in the Chinese*, „Archives of Sexual Behavior” 1990, nr 4, s. 373–388; oraz Suiming Pan, *A Sex Revolution in Current China*, „Journal of Psychology and Human Sexuality” 1994, nr 2, s. 1–14.

¹³ Za: Fang Fu Ruan, M. Matsumara, *Sex in China...*, rozdz. 9: *Changing Attitudes towards Sex in China Today*, s. 159.

¹⁴ Tamże, s. 160.

za brak „politycznej poprawności”, która miała dotyczyć także prywatnego życia, a zatem również seksu i miłości¹⁵.

Za rządów Mao Zedonga wszelkie zachowania seksualne wiązane były z burżuazyjnością i stały w opozycji do wspólnego dobra, w wyniku czego próbowano ich zakazać i ostro je karać, choć ostatecznie nie zostały wyeliminowane¹⁶. Należy pamiętać, że utworzenie ChRL nastąpiło w wyniku rewolucji chłopskiej, stąd nawrót do tradycji, a więc purytanizmu epoki Qing. Zatem z dostępnych w tym okresie źródeł można było dowiedzieć się jedynie o biologicznych i reprodukcyjnych celach stosunku płciowego¹⁷, tylko bowiem takie były pożądane i odgórnie akceptowane. Współżycie musiało się odbywać również w ramach związku małżeńskiego, ponieważ seks przedmałżeński i pozamałżeński uznawany był za wysoce niemoralny¹⁸.

Społeczeństwo chińskie podlegające przez ponad trzy dekady propagandzie działającej na rzecz przekształcenia jego członków w aseksualne, androgeniczne postacie skupiające się jedynie na tworzeniu „nowych Chin”, miało wkrótce wejść w okres fundamentalnych reform, zarówno gospodarczych, jak i kulturowych, prowadzących do daleko idących zmian także w sferze relacji intymnych.

Reformy Deng Xiaopinga

Według przewodniczącego partii Mao Zedonga zasoby ludzkie miały zapewnić narodowi przetrwanie Chin oraz miały być najlepszą obroną w razie nadchodzącej trzeciej wojny światowej, dlatego też „Wielki Sternik” był zadeklarowanym orędownikiem rodzin wielodzietnych¹⁹. Brak kontroli narodzin we wczesnym okresie rządów Komunistycznej Partii Chin i propagandowy nacisk na reprodukcyjną rolę stosunku płciowego w relacjach intymnych sprawiły, że między latami 50. a 70. XX w. populacja Chińskiej Republiki Ludowej wzrosła aż o około 310 mln obywateli²⁰. Na przełomie lat 70. i 80. dwie trzecie populacji było w wieku poniżej 30 lat i osiągnęło wiek reprodukcyjny²¹. Tak dynamiczny przyrost demograficzny

¹⁵ Tamże.

¹⁶ Weijun Zheng, Xudong Zhou, Chi Zhou, Therese Hesketh, *Detraditionalization and Attitudes to Sex Outside Marriage in China*, „Culture, Health & Sexuality” 2011, nr 13, s. 498.

¹⁷ Tamże.

¹⁸ Zhiwen Xiao, P. Mehrotra, R. Zimmerman, *Sexual Revolution in China...*

¹⁹ T. Hesketh, Wei Xing Zhu, *The One Child Family Policy: The Good the Bad, and the Ugly*, „British Medical Journal” 1997, nr 314, s. 1685.

²⁰ Tamże.

²¹ T. Hesketh, Li Lu, Wei Xing Xing, *The Effect of China's One-Child Family Policy after 25 Years*, Health Policy Report, „The New England Journal of Medicine”, 15 września 2005, <https://www.nejm.org/doi/full/10.1056/NEJMhpr051833> [dostęp 25czerwca 2018].

niósł wielkie społeczno-gospodarcze obciążenie dla państwa, niepokojące dla części elit politycznych w partii²², według których ścisła kontrola populacji była kluczowa przy nadchodzących reformach gospodarczych i poprawie jakości życia społeczeństwa²³. Stąd już w pierwszej połowie lat 70. powrócono do polityki „planowania rodziny” (*jìhuà shēngyù zhèngcè*, 计划生育政策), po jej przerwaniu na początku rewolucji kulturalnej w 1966 r. Już od 1973 r. zakładany przyrost populacji zawierany był w narodowym planie rozwoju gospodarczego²⁴. Powstała w tym samym roku w strukturach Rady Państwa ChRL grupa Planowania Rodziny zaprezentowała narodowy program znany najlepiej ze sloganu *wan, xi, shao* (晚稀少) – „później, dłużej, mniej”, który zachęcał obywateli do małżeństwa w późniejszym wieku, do dłuższych przerw między kolejnymi potomkami oraz mniejszej liczby dzieci²⁵. Pomysł rodzin jednodziетnych jako sposobu redukcji przyrostu demograficznego pojawił się już w 1978 r.²⁶, a zaczęto go oficjalnie egzekwować od 1981 r., w pierw w strukturach Komunistycznej Partii Chin, następnie w populacjach miejskich i ostatecznie na obszarach wiejskich²⁷. Oficjalny plan kontroli populacji zakładał, że do roku 2000 kraj będzie liczył 1,2 mld obywateli, co wspierało również gospodarczy plan Deng Xiaopinga – czterokrotnego zwiększenia dochodu *per capita*²⁸. O ile twórcy nowego planu kontroli populacji uznawali możliwe negatywne skutki uboczne, na przykład starzenie się społeczeństwa, braki siły roboczej czy nierówność płci²⁹, to idące wraz z tą polityką głębokie zmiany w relacjach intymnych obywateli nie zostały przewidziane³⁰.

Aby utrzymać i egzekwować nową politykę, ówczesne władze zmuszone były rozpowszechnić użycie środków antykoncepcyjnych i aborcje na ogromną skalę, jak również przekonać do tych praktyk społeczeństwo. Na skutek takiej odgórnie narzuconej polityki stosunek płciowy stracił podstawową funkcję reprodukcyjną, a tym samym zmniejszył się strach przed zajściem w ciążę, co poprawiło jakość

²² Kaining Zhang, *Sexual and Reproductive Health in China...*, s. 2.

²³ T. Hesketh, Li Lu, Wei Xing Xing, *The Effect of China's One-Child...*

²⁴ David C.B. Teather, Herbert Yee, *China in Transition: Issues and Policies*, St. Martin's Press, New York 1999, s. 229.

²⁵ Tamże.

²⁶ Wang Feng, Yong Cai, Baochang Gu, *Population, Policy, and Politics: How Will History Judge China's One-Child Policy*, „Population and Development Review” 2013, nr 38, s. 119.

²⁷ E. Jeffreys, *Sex and Sexuality in China*, s. 28.

²⁸ Wang Feng, Yong Cai, Baochang Gu, *Population, Policy, and Politics...*

²⁹ Tamże, s. 120.

³⁰ E. Jeffreys, *Sex and Sexuality in China*, s. 29. Patrz więcej na temat konsekwencji polityki planowania rodziny: Hubert Więckowski, *Polityka jednego dziecka i jej wpływ na strukturę demograficzną Chińskiej Republiki Ludowej*, „Zarządzanie Publiczne” 2014, nr 1 (25), s. 51–62; lub *Chiny kończą z polityką jednego dziecka*, „Newsweek”, 30 stycznia 2017, <http://www.newsweek.pl/swiat/polityka-jednego-dziecka-w-chinach-zakonczonea,-artykuly,373096,1.html> [dostęp 25 czerwca 2018].

intymnego współżycia chińskich par³¹. Paradoksalnie, dzięki nowej polityce partii, stosunek płciowy stał się czynnością wykonywaną dla przyjemności³². Zachowania seksualne uznawane za nienormalne czy anormalne – na przykład masturbacja, różnorodne pozycje seksualne czy seks oralny – powoli zyskiwały coraz większą akceptację społeczną³³. Powszechnie dostępne środki antykoncepcyjne i coraz większa dostępność aborcji umożliwiły również częstszą pozamałżeńską aktywność seksualną, już bez strachu przed ciążą i nieślubnymi dziećmi³⁴. Przełomowość tych przemian w intymnych relacjach chińskiego społeczeństwa spowodowanych polityką planowania rodziny została adekwatnie podsumowana przez chińskiego seksuologa Pan Suiminga, który nazwał politykę jednego dziecka „matką” obecnie postępujących zmian w zachowaniach i obyczajach seksualnych³⁵.

Również reformy ekonomiczne przyczyniły się do większej otwartości obywateli Chin na przejawy seksualności w życiu codziennym. Zarówno wyprowadzenie ogromnej części populacji z ubóstwa, jak i tak zwana polityka otwartych drzwi doprowadziły do ponownego pojawienia się zjawisk, przedmiotów i aktywności związanych z życiem płciowym, które według władz zostały wyeliminowane we wczesnym okresie ChRL³⁶. Dzięki sieciom społecznym do obrotu handlowego trafiły produkty erotyczne i pornograficzne, napływające z krajów zachodnich przez Hongkong³⁷. Doprowadziło to ostatecznie do powstania we współczesnych Chinach ogromnego rynku zarówno dla producentów, jak i dystrybutorów „narzędzi seksualnych”. Również prostytutka, mimo prób jej ograniczenia przez władze, stawała się coraz powszechniejsza także poza większymi ośrodkami miejskimi, takimi jak Szanghaj, gdzie była obecna także w czasach reżimu. Niemniej społeczeństwo pod względem wolności seksualnych dopiero pod koniec lat 80. rozpoczęło dynamiczny rozwój³⁸.

³¹ E. Jeffreys, *Sex and Sexuality in China*, s. 29.

³² Artur Kleinman, Yanjiang Yan (red.), *Deep China: The Moral Life of the Person. What Anthropology and Psychiatry Tell Us about China Today*, University of California Press, Berkeley 2011, s. 132.

³³ E. Jeffreys, *Sex and Sexuality in China*, s. 29.

³⁴ Tamże.

³⁵ Tamże, s. 31.

³⁶ Zhiwen Xiao, P. Mehrotra, R. Zimmerman, *Sexual Revolution in China...*, s. 107. Patrz więcej w: Zheng, Weijun i in., *Detraditionalization and Attitudes to Sex...*, s. 497–511.

³⁷ William L. Parish, Edward E. Lauman, Sanyu A. Mojola, *Sexual Behavior in China: Trends and Comparisons*, „Population and Development Review” 2007, nr 33–34, s. 731.

³⁸ Huang Yingyang, Suiming Pan, *Government Crackdown of Sex Work in China: Responses from Female Sex Workers and Implications on Their Health*, „Global Public Health”, wrzesień 2014, s. 1068.

Podstawowy cykl życia a przeobrażenia chińskiego społeczeństwa

Badacz seksualności w społeczeństwie chińskim, Pan Suiming, w odpowiedzi na przemiany w tym zakresie w kulturze Państwa Środka proponuje analizę tego zagadnienia za pomocą koncepcji *podstawowego cyklu życia* (*chujī shēnghuó quān*, 初级生活圈). Według niego zmiany w zachowaniach seksualnych chińskiego społeczeństwa, nazywane też „rewolucją seksualną”, można lepiej zrozumieć w odniesieniu do wszystkich funkcji i relacji pomiędzy podstawowymi aspektami aktywności człowieka³⁹. Koncepcja ta pozwala rozważyć zachowania w każdej części w cyklu i zaobserwować ich oddziaływanie. W porównaniu z tradycyjną formą rodziny *podstawowy cykl życia* określa aktywność seksualną jako stan wyrażany w swoich interakcjach z innymi aktywnościami. Zdaniem Pan Suiminga zmiany

Diagram 1

Podstawowy cykl życia

Źródło: opracowanie własne na podstawie Elaine Jeffreys, *Sex and Sexuality in China*, Routledge, Abingdon 2006, s. 26.

³⁹ E. Jeffreys, *Sex and Sexuality in China*, s. 25.

zachowań seksualnych obywateli Państwa Środka nie są bezpośrednimi pochodnymi reform Deng Xiaopinga oraz napływu zachodnich wartości i norm moralnych ani dramatycznych zmian w naturze seksualności. Według tego badacza rozpoczęły się już wcześniej i zaszły z reformami gospodarczymi i społecznymi lat 80. Na podstawie swojej teorii Pan Suiming wydziela pięć czynników postępującej rewolucji seksualnej: wzrastający podział między stosunkiem płciowym a reprodukcją, większe znaczenie stosunku w małżeństwie, rozumienie wyższości miłości w związku nad tradycyjnymi koncepcjami, wolność pragnień seksualnych od ograniczeń uczuć romantycznych oraz przemianę pokoleniową w naturze żeńskiej seksualności⁴⁰.

Zmiany w zachowaniach seksualnych – czynniki wewnętrzne i globalizacyjne po reformach otwarcia

W latach 1999–2000 Instytut Badań nad Seksualnością Uniwersytetu Ludowego w Pekinie przeprowadził badania dotyczące zachowań seksualnych obywateli Chińskiej Republiki Ludowej. Odpowiedzi podane przez respondentów ze zróżnicowanych obszarów zamieszkania, zarówno miejskich, jak i wiejskich sugerują, że we współczesnych Chinach zachodzi proces rewolucji seksualnej, a nie jedynie stopniowa ewolucja w zachowaniach seksualnych i związkach partnerskich⁴¹. Rozróżniane jest to przez zachodnich badaczy na podstawie pięciu następujących czynników: poziom otwartości lub wiedzy dotyczącej stosunków płciowych, natura stosunków płciowych, natura relacji intymnych, seksualność kobiet oraz status stosunku płciowego w społeczeństwie. Wyniki tych badań zaprezentowane zostały w tabelach 1 oraz 2⁴².

We wszystkich przedstawionych kategoriach możemy zaobserwować większy procent respondentów odpowiadających twierdząco w grupie wiekowej poniżej 40. roku życia, niezależnie od płci, z grupami 25–29 oraz 30–34 z powtarzającym się najwyższym odsetkiem odpowiedzi pozytywnych. Największe różnice między odpowiedziami wydzielonych na potrzeby badania grup wiekowych możemy zauważyć przy pytaniach dotyczących wiedzy na temat organów płciowych oraz orgazmu (tabela 1), wynoszące odpowiednio 10,9% u mężczyzn oraz 14,3% u kobiet między grupami wiekowymi poniżej 40 lat i powyżej 40 lat. Wysoką zmianę obserwujemy również w przypadku doświadczenia masturbacji (tabela 1), z różnicą 9,5% u mężczyzn oraz 8,3% u kobiet między grupami wiekowymi poniżej 40 lat i powyżej 40 lat. W kontraście z wyszczególnionymi młodszymi grupami

⁴⁰ Tamże, s. 40.

⁴¹ Tamże, s. 22.

⁴² Tamże.

Tabela 1. Zmiany zachowań seksualnych w zależności od wieku ankietowanych, na podstawie badań z lat 1999–2000, część I

Zmienne	Płeć	Powyżej lat 40 (%)	Poniżej lat 40 (%)	Grupa wiekowa z największą liczbą odpowiedzi twierdzących (przedział wiekowy)	Największa liczba odpowiedzi twierdzących w danej grupie wiekowej (%)
Wiedza na temat męskiego i żeńskiego orgazmu; wiedza na temat łechtaczki	Mężczyźni	54,2	65,1	25–29	68,1
	Kobiety	32,9	47,1	20–24	66,1
Doświadczenie trzech różnych rodzajów wstępnych aktywności seksualnych przed stosunkiem płciowym (całowanie, dotyk miejsc intymnych, stymulacja sutków)		1,81	2,55	25–29	2,80
Doświadczenie różnych rodzajów stosunku płciowego/ pozycji seksualnej (wzajemny seks oralny, seks analny, nieregularne pozycje seksualne)		0,81	1,33	30–34	1,94
Doświadczenie masturbacji	Mężczyźni	45,7	55,2	25–29	72,2
	Kobiety	24,1	32,4	25–29	46,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie E. Jeffreys, *Sex and Sexuality in China*, s. 23.

respondentów zmiany te prezentują się jeszcze lepiej. W przytoczonym już przypadku doświadczeń z masturbacją (tabela 1) w grupie wiekowej 25–29 lat u mężczyzn uzyskano aż 72,2% odpowiedzi twierdzących, natomiast w grupie wiekowej powyżej 40 lat – 45,7%. W przypadku kobiet różnica między grupami 25–29 lat a powyżej 40 lat również osiągnęła wysoki poziom 22,5%. W kategoriach doświadczenia seksu przedmałżeńskiego (tabela 2) oraz posiadania więcej niż jednego partnera seksualnego na przestrzeni życia (tabela 2) wyraźne różnice możemy zaobserwować jedynie wśród respondentów płci męskiej, na poziomie odpowiednio 3,6% (0,7% u kobiet) oraz 7,3 (1,6%) między grupami wiekowymi powyżej oraz

poniżej 40 lat. Taka dysproporcja w postępowaniu zmian może być spowodowana wyróżnieniem dwóch etapów rewolucji seksualnej w Państwie Środka: pierwszy w latach 80. wśród populacji mężczyzn wysokiego szczebla drabiny społecznej oraz postępujący współcześnie drugi, który następuje wraz ze zmianami zachowań seksualnych kobiet i obywateli niższych klas społeczeństwa⁴³.

Tabela 2. Zmiany zachowań seksualnych w zależności od wieku ankietowanych, na podstawie badań z lat 1999–2000, część II

Zmienne	Płeć	Powyżej lat 40 (%)	Poniżej lat 40 (%)	Grupa wiekowa z największą liczbą odpowiedzi twierdzących (przedział wiekowy)	Największa liczba odpowiedzi twierdzących w danej grupie wiekowej (%)
Doświadczenie seksu przedmałżeńskiego	Mężczyźni	13,6	17,2	30–34	34,9
	Kobiety	4,7	5,4	30–34	15,9
Posiadanie więcej niż jednego partnera seksualnego w ciągu życia	Mężczyźni	20,8	28,1	30–34	45,8
	Kobiety	5,5	7,1	30–34	17,7
Odsetek mężczyzn, którzy zapłacili bądź wymienili inne przedmioty w zamian za stosunek płciowy	Mężczyźni	7,6	12,5	25–29	20,6
Odsetek mężczyzn, którzy korzystali z usług prostytutki	Mężczyźni	6,4	11,3	25–29	16,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie E. Jeffreys, *Sex and Sexuality in China*, s. 23.

Pogłębianie się zmian społecznych w zakresie relacji intymnych i tym samym rozszerzanie się zjawiska rewolucji seksualnej można zaobserwować w kolejnych badaniach przeprowadzonych za pomocą tej samej metodologii w latach 2000 oraz 2006 (tabela 3). W tych latach odsetek respondentów płci męskiej z doświadczeniami seksu przedmałżeńskiego zwiększył się o 6,6%, natomiast w tej samej kategorii u ankietowanych przedstawicieli płci żeńskiej zaobserwowano różnicę

⁴³ Kaining Zhang, *Sexual and Reproductive Health in China...*, s. 227.

na poziomie 14,7%. Również w przypadku doświadczenia posiadania więcej niż jednego partnera seksualnego w ciągu życia u płci żeńskiej zaobserwowano większą zmianę niż u płci męskiej – wynosiła ona 9,2%. We wszystkich kategoriach w tym okresie kobiety osiągały wyższe wyniki odpowiedzi twierdzących niż mężczyźni, co potwierdzało słowa Pan Suiminga o współczesnej rewolucji seksualnej wśród kobiet i Chińczyków ułożonych na niższych szczeblach drabiny społecznej⁴⁴.

Tabela 3. Zmiany w aktywności seksualnej Chińczyków między rokiem 2000 a 2006

Zmienne	Płeć	Rok 2000 (%)	Rok 2006 (%)	Różnica (%)
Wiedza o męskim orgazmie		34,3	42,8	8,5
Wiedza o żeńskim orgazmie		21,9	32,5	10,6
Wiedza o umiejscowieniu łechtaczki		31,9	39,0	7,1
Doświadczenie seksu przedmałżeńskiego	Mężczyźni	42,6	49,2	6,6
	Kobiety	23,3	38,0	14,7
Posiadanie więcej niż jednego partnera seksualnego w ciągu życia	Mężczyźni	25,2	33,0	7,8
	Kobiety	8,5	17,7	9,2
Doświadczenie jednej z pięciu rodzajów wstępnej aktywności seksualnej przed stosunkiem płciowym	Mężczyźni	5,4	5,9	0,5
	Kobiety	4,5	5,5	1,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie Kaining Zhang, *Sexual and Reproductive Health in China: Reorienting Concepts and Methodology*, Koninklijke Brill NV, Leiden 2011, s. 226.

Wraz z postępującymi zmianami w zachowaniach seksualnych obywateli Państwa Środka warto zwrócić również uwagę na transformację w relacjach przedmałżeńskich i doborze partnerów. Badacze zaobserwowali brak szerszego zrozumienia współczesnych poglądów młodych Chińczyków na tak zwane potocznie randkowanie i relacje intymne⁴⁵. Jest to szczególnie ważne, biorąc pod uwagę tradycyjne podejście do małżeństw oparte na konfucjańskiej powinności synowskiej i potrzebie przedłużenia linii rodu⁴⁶. Badania przeprowadzone przez naukowców z Nowego Jorku w 2016 r. wykazały, że zarówno mężczyźni, jak i kobiety z Chińskiej

⁴⁴ Tamże, s. 226.

⁴⁵ Sampson Lee Blair, Timothy J. Madigan, *Dating Attitudes and Expectations among Young Chinese Adults: and Examination of Gender Differences*, „The Journal of Chinese Sociology” 2016, nr 3, s. 1.

⁴⁶ Tamże, s. 3.

Republiki Ludowej deklarowali chęć częstszego randkowania, sugerując bardziej postępowe lub zwesternizowane podejście do miłości i romansów⁴⁷. Jednak mimo początkowego entuzjazmu wobec częstszych spotkań z potencjalnymi partnerami większość respondentów nie wyraziła chęci całowania. Może być to związane z brakiem tradycji całowania w Chinach i pojmowaniem go jako część stosunku seksualnego. Co więcej, respondenci nie brali też pod uwagę odbycia stosunku płciowego na pierwszej randce, co według badaczy sugeruje występowanie konkurencyjnych elementów, zarówno tradycyjnych, jak i progresywnych, w zachowaniach dotyczących rozwoju związków intymnych wśród młodych Chińczyków⁴⁸.

W dzisiejszych czasach – zarówno w krajach zachodnich, jak i w Państwie Środka – wielką rolę w znalezieniu partnera odgrywa Internet. Ogromna popularność sieciowych aplikacji randkowych spowodowała powstanie i rozpowszechnienie się terminu „kultura *hook-up*” (*hook-up culture*), która charakteryzuje się niezobowiązującymi kontaktami seksualnymi, mającymi charakter romansu, ale krótkotrwałymi, bez zamiaru kontynuowania dalszej relacji⁴⁹. Do powstania tego zjawiska w dużej mierze przyczyniła się wzrastająca popularność mobilnej aplikacji randkowej Tinder⁵⁰. Chińskie aplikacje funkcjonujące na podobnych zasadach co wspomniany Tinder docierają współcześnie do większych grup użytkowników w Państwie Środka. Prekursor tego typu aplikacji sieciowych w Chinach – Momo – w grudniu 2016 r. miał miesięcznie ponad 81 mln aktywnych użytkowników⁵¹. Aby jednak pozbyć się wizerunku programu służącego niezobowiązującym relacjom o charakterze intymnym, zmieniono strukturę i zasady jego działania na bliższe portalowi społecznościowemu⁵². W 2015 r. powstała również aplikacja Tantan, działająca na zasadach, od których wspomniane Momo ostatecznie odstąpiło.

⁴⁷ Tamże, s. 16.

⁴⁸ Tamże.

⁴⁹ Termin ten używany jest często w mediach i w popkulturze, obecny jest także w wielu badaniach naukowych, patrz Martin A. Monto, Anna G. Carey, *A New Standard of Sexual Behavior? Are Claims Associated With the "Hookup Culture" Supported by General Social Survey Data?*, „Journal of Sex Research” 2014, nr 51, s. 605, 613.

⁵⁰ Spekulowana liczba aktywnych użytkowników Tindera w 2014 r. mogła dochodzić do 50 mln, jednak brakuje twardych danych, czego przyczyną może być niechęć do podawania liczby użytkowników publicznie.

⁵¹ Emma Lee, *Chinese Dating App Momo Sees Record Revenue Growth Thanks to Live Streaming*, TechCrunch, 9 marca 2017, <https://techcrunch.com/2017/03/09/momo-live-streaming/?guc-counter=1> [dostęp 25 czerwca 2018].

⁵² Masha Borak, *After Live Streaming Success, Momo Looks to More Video Offerings*, Technode, 27 lipca 2017, <https://technode.com/2017/07/27/after-live-streaming-success-momo-looks-to-more-video-offerings/> [dostęp 25 czerwca 2018].

Według dyrektora generalnego firmy Momo posiadała ona 60 mln potwierdzonych użytkowników w czerwcu 2017 r.⁵³

Przyglądając się przemianom w życiu intymnym Chińczyków, należy podkreślić dość pragmatyczne podejście w poszukiwaniu partnera w Państwie Środka. W porównaniu z drugą połową XX w. współczesne Chinki oczekują od mężczyzn obycia w biznesie, odpowiedniej edukacji, miejskiego *hukou*⁵⁴, a także częściej biorą pod uwagę posiadanie przez potencjalnego wybranka nieruchomości bądź samochodu⁵⁵. Młodsza generacja Chińczyków wykazuje niejako hybrydowy stosunek do relacji damsko-męskich, próbując łączyć pewne tradycyjne wartości kultury chińskiej i zindywidualizowane oczekiwania wobec nowej rzeczywistości⁵⁶.

Opisując przebieg rewolucji seksualnej w Chinach, nie można pominąć roli, jaką odegrała emancypacja kobiet. W okresie obowiązywania prawa małżeńskiego z 1950 r. udzielenie parze rozwodu zależało w dużej mierze od decyzji urzędników państwowych. Obywatele mieli rozpatrywać konsekwencje polityczne wynikające ze swoich decyzji dotyczących rodziny i małżeństwa⁵⁷. Rozwodów udzielano jedynie w przypadku porażki oficjalnych mediacji między małżonkami, prowadzonych przez urzędników stanu cywilnego⁵⁸. Po reformie prawa małżeńskiego w 1980 r. rozwody zostały niejako „odpolitycznione”, pary uzyskały możliwość rozwodu bez konotacji politycznych, a jedynie z powodu rozpadającej się relacji i pobudek emocjonalnych. Ostatecznie dopiero publikacja w 1989 r. wytycznych Najwyższego Sądu Ludowego dla sądów niższych instancji, w której zwrócono uwagę na takie czynniki jak powód zawarcia małżeństwa (aranżowane czy dobrowolne), relacje po ślubie, powód rozwodu i możliwość naprawy stosunków, spowodowała gwałtowny przyrost wniosków rozwodowych⁵⁹. Anulowanie małżeństwa stało się jednym ze sposobów na wyrażenie przez kobiety niezadowolenia ze swojej pozycji, dlatego nawet w rejonach wiejskich 70–80% postępowań rozwodowych inicjowanych jest przez niezadowolone z pożycia żony⁶⁰. Od lat 80., wraz ze zmianami w prawach ułatwiających postępowania rozwodowe, wskaźnik rozwodów wzrósł przeszło sześciokrotnie. Również polityka jednego dziecka pa-

⁵³ Xiaochun Zhao, *China's New Dating App Giant Emerging: Nasdaq-Listed Momo to Acquire Tinder-Like Tantan*, KrAsia, 23 lutego 2018, <https://kr-asia.com/nasdaq-listed-momo-to-acquire-chinese-tinder-tantan/> [dostęp 25 czerwca 2018].

⁵⁴ Karolina Mazurowska, *Współczesne Chinki – trudna droga do samorealizacji*, w: Elżbieta Potocka (red.), *Kobiety w cywilizacji konfucjańskiej*, Wydawnictwo Naukowe Grado, Toruń 2014, s. 163.

⁵⁵ Charles Custer, *What Is Different about Dating in China?*, ThoughtCo., 8 kwietnia 2018, <https://www.thoughtco.com/dating-in-china-whats-different-687348> [dostęp 25 czerwca 2018].

⁵⁶ S.L. Blair, T.J. Madigan, *Dating Attitudes...*, s. 17.

⁵⁷ E. Jeffreys, *Sex and Sexuality in China*, s. 65.

⁵⁸ Tamże.

⁵⁹ Tamże, s. 66.

⁶⁰ A. Kleinman, Yanjiang Yan (red.), *Deep China...*, s. 279.

radoksalnie przyczyniła się do większej liczby rozwodów w Chińskiej Republice Ludowej, zmniejszyły się bowiem obawy kobiety o los dzieci w przypadku podziału pary i lęki przed angażowaniem się w pozamałżeński stosunek płciowy⁶¹.

Tabela 4. Dane statystyczne Narodowego Biura Statystyk Chińskiej Republiki Ludowej dotyczące małżeństw i rozwodów

Rok	Całkowita liczba zarejestrowanych małżeństw (10 000 par)	Zarejestrowane małżeństwa w Chinach kontynentalnych	Pierwsze małżeństwa (10 000 par)	Ponowne małżeństwa (10 000 par)	Rozwody (10 000 par)	Wskaźnik rozwodów (‰)
1985	831.30	829.06	1607.63	50.48	45.79	0,44
1990	951.10	948.69	1819.13	78.24	80.00	0,69
1995	934.10	929.71	1776.07	83.35	105.60	0,88
2000	848.50	842.00	1581.39	102.62	121.29	0,96
2005	823.10	816.60	1483.00	163.10	178.50	1,37
2006	945.00	938.20	1705.60	184.40	191.30	1,46
2007	991.40	986.30	1779.70	203.10	209.80	1,59
2008	1098.30	1093.20	1972.50	224.10	226.90	1,71
2009	1212.40	1207.50	2168.80	256.00	246.80	1,85
2010	1241.00	1246.10	2200.90	281.10	267.80	2,00
2011	1302.36	1297.48	2309.88	294.85	287.40	2,13
2012	1323.59	1318.27	2361.17	286.02	310.38	2,29
2013	1346.93	1341.43	2385.96	307.89	350.01	2,57
2014	1306.74	1302.04	2286.81	326.68	295.73	2,67
2015	1224.71	1220.59	2108.97	340.44	384.14	2,79

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 4 pokazuje dane dotyczące całkowitej liczby małżeństw w Chinach kontynentalnych, odsetek zarejestrowanych małżeństw, małżeństw zawieranych po raz pierwszy, ponownych małżeństw i rozwodów na 10 tys. par, jak również wskaźnik rozwodów w promilach. Według Narodowego Biura Statystyk Chińskiej Republiki Ludowej odsetek ten wzrósł od 0,44‰ w roku 1985 do 2,79‰ w roku 2015. Zano-
towano również bardzo duży przyrost powtórnych małżeństw w ciągu ostatnich 30

⁶¹ E. Jeffreys, *Sex and Sexuality in China*, s. 29.

lat, od zarejestrowanych w 1985 r. 504 tys. do 3,404 mln w 2015 r.⁶² W pierwszej połowie 2017 r. największy procent rozwodów odnotowano w Pekinie na poziomie aż 39%, następne w kolejności były Szanghaj (38%) oraz Shenzhen (36,25%)⁶³. Dostępność i uproszczenie procedur (ostatnie w 2001 r.) podawane są jako główne przyczyny rosnącej liczby rozwodów wśród chińskich par⁶⁴. Jako inne powody wskazuje się niezależność finansową kobiet, rosnącą nietolerancję dla przemocy domowej oraz intymne relacje pozamałżeńskie⁶⁵.

Rozwój przedsiębiorczości związanej z życiem erotycznym w Chinach

Dzięki polityce otwartych drzwi Deng Xiaopinga rozpoczął się napływ zachodniej kultury seksualnej, pornografii i produktów erotycznych, którym to właśnie część badaczy przypisuje rosnące rozluźnienie obyczajów seksualnych chińskiego społeczeństwa⁶⁶. Z powodu rozporządzenia Stałego Komitetu Ogólnochińskiego Zgromadzenia Przedstawicieli Ludowych z 1990 r.⁶⁷ działalność dotycząca produktów uznawanych za pornograficzne była karalna, dlatego sklepy oferujące produkty erotyczne zwane *chengren dian* (成人店) funkcjonowały jako centra opieki medycznej (ang. *healthcare centre*)⁶⁸. Beijing Adam & Eve Health Center, pierwszy tego typu sklep założony dzięki współpracy prywatnego przedsiębiorcy Wen Jingfenga i państwowej placówki medycznej People's Hospital w Pekinie, powstał w 1993 r. W jego asortymencie znalazły się różnorodne dobra określane mianem pomocy medycznych, co było częściowo spowodowane wspomnianymi już ograniczeniami

⁶² Dane statystyczne Narodowego Biura Statystyk Chińskiej Republiki Ludowej – Chiński Rocznik Statystyczny 2016.

⁶³ Charles Liu, *Beijing Leads Divorces in China. Stay-at-Home Moms Most Likely to Cheat*, The Beijinger, 11 września 2017 <https://www.thebeijinger.com/blog/2017/09/11/beijing-has-highest-divorce-rate-china> [dostęp 25 czerwca 2018].

⁶⁴ Mark Banschick, *Divorce in China*, Psychology Today, 10 czerwca 2013, <https://www.psychologytoday.com/us/blog/the-intelligent-divorce/201306/divorce-in-china> [dostęp 25 czerwca 2018].

⁶⁵ Lily Kuo, *Chinese Province Introduces 'Divorce Test' for Couples Planning to Split*, „The Guardian”, 23 maja 2018, <https://www.theguardian.com/world/2018/may/23/chinese-province-introduces-divorce-test-for-couples-planning-to-split>, więcej na ten temat w: Jingjing Chen, Xiaoling Shu, *Gender and Divorce in China*, Asia Dialogue, 9 października 2017, <https://cpianalysis.org/2017/10/09/gender-and-divorce-in-china/> [dostęp 25 czerwca 2018].

⁶⁶ Zhiwen Xiao, P. Mehrotra, R. Zimmerman, *Sexual Revolution in China...*, s. 106.

⁶⁷ Decision of the Standing Committee of the National People's Congress on the Punishment of Criminals Who Smuggle, Produce, Sell or Disseminate Pornographic Articles, Standing Committee of the National People's Congress, 28 grudnia 1990, <http://www.lawinfochina.com/display.aspx?lib=law&id=874&CGid=> [dostęp 25 sierpnia 2018].

⁶⁸ E. Jeffreys, *Sex and Sexuality in China*, s. 26.

prawnymi⁶⁹. Działający w tej branży przedsiębiorcy nazywali swoje produkty narzędziami seksualnymi (*qiju*, 器具), a nie zabawkami seksualnymi (*Wanju*, 玩具), żeby sprytnie obejść restrykcyjne przepisy. Szersze zainteresowanie Adam & Eve pojawiło się dopiero po nagłośnieniu sprawy w lokalnej prasie, a następnie w mediach krajowych i zagranicznych⁷⁰, co w następnych latach doprowadziło do rozprzestrzenienia się takich „medycznych” placówek na skalę krajową⁷¹. Produkty nazywane na zachódzie *sex toys* dostępne są w Chinach nawet w asortymencie hoteli i sklepów spożywczych⁷². W 2010 r. szacowano, że w Chińskiej Republice Ludowej mogło powstać i działać aż 200 tys. sex-shopów z rocznymi zyskami ze sprzedaży na poziomie 10 mld juanów⁷³. W 2012 r. Lin Degang, dyrektor generalny i założyciel serwisu sprzedaży detalicznej produktów erotycznych oyeah.com.cn, przewidywał wzrost wartości rynku do 40 mld juanów⁷⁴, ale według chińskiej platformy ChinaSexQ.com w 2015 r. rynek takich artykułów mógł osiągnąć wartość na poziomie nawet 100 mld juanów⁷⁵. Chociaż z powodu braku oficjalnych danych dotyczących globalnej sprzedaży trudno potwierdzić te liczby, to jednak popularność produktów erotycznych i skala ich sprzedaży jest niezaprzeczalna. Według badań rynku przeprowadzonych przez jednego z dystrybutorów artykułów erotycznych, firmę JINGVO International, ponad 75% dorosłych Chińczyków używało lub wyraża chęć użycia tego typu akcesoriów.

Ogromną popularność komercyjną chińskich „pomocy medycznych” wzmacnia ją co roku liczne wydarzenia i targi dla wytwórców tego typu produktów erotycznych⁷⁶, cieszące się dużym powodzeniem zarówno wśród firm, jak i konsumentów. Jedną z największych tego typu wystaw, szanghajska *China Adult-Care Expo*, rozpoczęła działalność już w 2004 r., z roku na rok zwiększając liczbę zaangażowa-

⁶⁹ Joanna McMillan, *Sex, Science and Morality in China*, Routledge, New York 2006, s. 40.

⁷⁰ *Sex Shop and the City*, China.org.cn, za „China Daily”, 17 czerwca 2008, http://www.china.org.cn/living_in_china/news/2008-06/17/content_15841834.htm [dostęp 25 czerwca 2018].

⁷¹ J. McMillan, *Sex, Science...*

⁷² *After Long Night, Chinese Sex Toys See New Dawn*, Reuters, 20 listopada 2012, <https://www.reuters.com/article/china-sex-toys/after-long-night-chinese-sex-toys-see-new-dawn-idUSL3E8LG31I20121120> [dostęp 25 czerwca 2018].

⁷³ Lian Mo, *China's Store-bought Sexual Revolution*, „China Daily”, 7 października 2010, http://www.chinadaily.com.cn/bizchina/2010-07/10/content_10090544.htm [dostęp 25 czerwca 2018].

⁷⁴ *After Long Night, Chinese Sex Toys...*

⁷⁵ *All Dolled up: China Sex Toys Play for Real*, Business Insider za AFP, 14 kwietnia 2015, <http://www.businessinsider.com/afp-all-dolled-up-china-sex-toys-play-for-real-2015-4?IR=T> [dostęp 25 czerwca 2018].

⁷⁶ Prawo z 1990 r. o produktach obscenicznym zostało zrewidowane w 2009 r., co wiązało się z rozluźnieniem obostrzeń związanych chociażby z nazewnictwem produktów erotycznych, patrz Decision of the Standing Committee of the National People's Congress on Amending Some Laws, 27 sierpnia 2009, <http://www.lawinfochina.com/Display.aspx?lib=law&Cgid=120889>.

nych w targi producentów i gości. Według oficjalnej strony wydarzenia w 2017 r. odnotowano udział 400 producentów, 7 tys. gości biznesowych i 51 tys. zwiedzających⁷⁷, o 100 producentów, tysiąc gości biznesowych i 5 tys. zwiedzających więcej niż w roku 2016⁷⁸, co pokazuje dalszy rozwój organizacji i rosnące dorocznie zainteresowanie zarówno uczestników nieformalnych, jak i przedsiębiorców i dystrybutorów. Jako inne przykłady można podać popularne w Hongkongu i Makau *Asia Adult Expo*⁷⁹ czy odbywający się w Kantonie *Guangzhou National Sex Culture Festival*⁸⁰. Pod względem gospodarczym popularność takich wydarzeń może nie być niczym zaskakującym, biorąc pod uwagę, że w Chinach produkuje się nawet do 70% światowej podaży artykułów erotycznych⁸¹. Jednakże pod kątem kulturowym rosnące zainteresowanie takimi targami może wskazywać na zmiany w podejściu obywateli do stosunku płciowego oraz na większą otwartość seksualną w sferze publicznej. Również pod względem prawnym ze strony władz nie widać sprzeciwu.

Powszechność Internetu w Chinach sprzyja sprzedaży artykułów erotycznych na tamtejszym rynku. Brak bezpośredniego kontaktu podczas kupowania produktów pozwala uniknąć wciąż obecnego wśród obywateli poczucia wstydu⁸². Według ankiet przeprowadzonych przez firmę Daxue Consulting na 17 tys. klientów niemal połowa preferuje zakupy przez Internet⁸³, natomiast według wspomnianego już badania rynku dystrybutora JINGVO International, połowa z badanych korzystała z serwisów sprzedaży internetowej⁸⁴. Na najpopularniejszych platformach handlu elektronicznego Alibaba i Taobao kategoria produktów erotycznych rok w rok przez ostatnie pięć lat zwiększała wyniki sprzedaży o 50%⁸⁵.

⁷⁷ Oficjalna strona internetowa *China Adult-Care Expo*, <http://en.shanghai.adcexpo.com/personen/contents/3566/33741.html> [dostęp 25 czerwca 2018].

⁷⁸ Tamże.

⁷⁹ Oficjalna strona internetowa *Asia Adult Expo*, <http://www.asiaadultexpo.com> [dostęp 25 czerwca 2018].

⁸⁰ Robert Foyle Hunwick, *The Guangzhou Sex Festival: 'Where Is The Sex?'*, SupChina, 3 listopada 2017, <https://supchina.com/2017/11/03/where-is-the-sex-walking-through-chinas-largest-most-infamous-sexpo/> [dostęp 25 czerwca 2018].

⁸¹ *Market Study: Adult Products Industry in China*, Daxue Consulting, 25 lutego 2013, <http://daxueconsulting.com/market-study-on-adult-product-industry-in-china/> [dostęp 25 czerwca 2018].

⁸² *Kink Goes Viral*, „China Economic Review”, 18 maja 2015, s. 76, <https://chinaeconomicreview.com/kink-goes-viral/> [dostęp 25 czerwca 2018].

⁸³ Tamże, s. 77.

⁸⁴ Quanlin Qiu, *Sales of Adult Toys Soar on Hot Demand*, „China Daily”, 16 lutego 2016, http://www.chinadaily.com.cn/business/2016-02/16/content_23498080.htm [dostęp 25 czerwca 2018].

⁸⁵ *Sales of Sex Toys Sky Rocket in China*, GBTimes, 16 lutego 2016, <https://gbtimes.com/sales-sex-toys-sky-rocket-china> [dostęp 25 czerwca 2018].

W ostatnich latach na rynku produktów erotycznych obserwuje się nowy fenomen dynamicznie zyskujący popularność – rosnący popyt na lalki zaspokajające potrzeby seksualne. Według jednego z producentów w 2015 r. wartość sprzedanych artykułów przekroczyła nawet 10 mln juań, podwajając się z roku na rok⁸⁶. Duża popularność produktów imitujących kobiety i kobiece narządy płciowe częściowo przypisywana jest rosnącej dysproporcji płci w dzisiejszej Chińskiej Republice Ludowej⁸⁷. Tradycyjna preferencja posiadania męskiego potomka w celu przedłużenia linii rodu oraz powszechnie dostępne i akceptowane selektywne płciowo środki aborcyjne spowodowały pogłębiający się z biegiem lat niedobór przedstawicielek płci żeńskiej w społeczeństwie⁸⁸. Według Narodowego Biura Statystyk Chin w 2016 r. w kraju żyło 33,5 mln więcej mężczyzn niż kobiet⁸⁹, natomiast proporcje urodzeń według płci wynosiły 114 mężczyzn na 100 kobiet⁹⁰. Przewidywania Rady Państwa Chińskiej Republiki Ludowej wskazują na wyrównanie się wskaźnika do poziomu 107 (norma określona między 103 a 107) mężczyzn na 100 kobiet do roku 2030⁹¹.

Wraz ze wzrostem przewagi płci męskiej w społeczeństwie pojawiły się rozmaite obawy dotyczące skutków tej dysproporcji, takich jak przyrost nielegalnych i agresywnych aktywności (gwałt, przemyt i porwania kobiet) czy rozpowszechnianie się chorób wenerycznych i wirusa HIV⁹², jak również interesujące możliwości ich rozwiązania. W 2015 r. jeden z profesorów ekonomii Uniwersytetu Zhejiang zaproponował współdzielenie się żonami pośród populacji mężczyzn o mniejszych zarobkach. Jego esej spotkał się z dużą krytyką chińskich użytkowników mediów społecznościowych z powodu wysokiej niemoralności i nielegalnego charakteru takiego zjawiska⁹³. W odpowiedzi autor odniósł się do zagrożeń, które niesie kilkudziesięciomilionowa grupa mężczyzn bez nadziei na znalezienie

⁸⁶ Quanlin Qiu, *Sales of Adult...*

⁸⁷ Mei Fong, *Sex Dolls Are Replacing China's Missing Women*, „Foreign Policy”, 28 września 2017, <http://foreignpolicy.com/2017/09/28/sex-dolls-are-replacing-chinas-missing-women-demographics/> [dostęp 25 czerwca 2018].

⁸⁸ Katherine Trent, Scott J. South, *Too Many Men? Sex Ratios and Women's Partnering Behavior in China*, „Social Forces”, 1 września 2011, t. 90, nr 1, s. 247–267.

⁸⁹ Didi Kirsten Tatlow, *In China, a Lonely Valentine's Day for Millions of Men*, „The New York Times”, 14 lutego 2017, <https://www.nytimes.com/2017/02/14/world/asia/china-men-marriage-gender-gap.html> [dostęp 25 czerwca 2018].

⁹⁰ Xiaodong Wang, *Report: Sex Ratio to Balance out by 2030*, 27 stycznia 2017, http://www.chinadaily.com.cn/china/2017-01/27/content_28064356.htm [dostęp 25 czerwca 2018].

⁹¹ Tamże.

⁹² Susan Greenhalgh, *Patriarchal Demographics? China's Sex Ratio Reconsidered*, „Population and Development Review” 2012, t. 38, s. 137.

⁹³ *China Professor's Wife-sharing Proposal Sparks Ire*, BBC News, 23 października 2015, <http://www.bbc.com/news/world-asia-china-34612919> [dostęp 25 czerwca 2018].

życiowej partnerki⁹⁴, nazywanych też „suchymi gałązkami” (*guanggun*, 光棍). W tym kontekście coraz więcej analiz skupia się także na sytuacji *shengnu* (剩女) – tak zwanych *leftover women*⁹⁵ – bardzo dobrze wykształconych, samowystarczalnych, a jednocześnie cały czas poddawanych presji ze strony społeczeństwa, jeśli chodzi o zakładanie rodziny i rodzenie dzieci. Chinki, szczególnie w dużych ośrodkach miejskich, są coraz bardziej niezależne i niechętne zamążpójściu, a jeśli zmieniają zdanie, to stawiają kandydatom coraz poważniejsze wymagania i warunki⁹⁶. Powoduje to ogromny stres u obu zainteresowanych stron, ale także stanowi przyczynę odraczania terminów zawierania związków małżeńskich, ponieważ kandydaci muszą najpierw zrealizować oczekiwania wybranek.

Mimo oficjalnego, legislacyjnego zakazu dystrybucji produktów uważanych za obsceniczne, pornografii i prostytucji, aktywność Chińczyków w tych obszarach stale się rozwija i przynosi ogromne dochody. Władze Chińskiej Republiki Ludowej potrafią rozpoznać opłacalny przemysł i partia względnie akceptuje wspomniane procedury, czego przykładem mogą być doroczne targi produktów erotycznych w wielu miastach Chin⁹⁷. Z trzech wymienionych kontrowersyjnych rynków prostytucja kontrolowana jest przez państwo „najcięższą ręką”.

Konsekwencje rewolucji seksualnej w Chinach

Po czasach wstrzemięźliwości seksualnej obowiązującej w Chinach z nakazu władz od lat 50. XX w. aż do początków XXI w. w społeczeństwie zaczęły

⁹⁴ Tradycyjna preferencja posiadania męskiego potomka w celu przedłużenia linii rodu oraz powszechnie dostępne i akceptowane selektywne płciowo środki aborcyjne spowodowały pogłębiający się z biegiem lat niedobór kobiet w społeczeństwie chińskim. Według Narodowego Biura Statystyk ChRL w 2016 r. w kraju żyło 33,5 mln więcej mężczyzn niż kobiet, natomiast proporcje urodzeń według płci wynosiły 113,5 mężczyzn na 100 kobiet. Przewidywania Rady Państwa ChRL wskazują na wyrównanie się wskaźnika do poziomu 107 (norma określona między 103 a 107) mężczyzn na 100 kobiet do roku 2030, patrz *China Professor's Wife-sharing...*, <http://www.bbc.com/news/world-asia-china-34612919> [dostęp 25 czerwca 2018].

⁹⁵ Więcej na temat tego zjawiska w książce Lety Hong Fincher, *Leftover Women: The Resurgence of Gender Inequality in China*, Zed Books, London 2014, autorka zaś kontynuuje analizę dyskursu feministycznego w swojej najnowszej książce: *Betraying Big Brother: The Feminist Awakening in China*, Verso, London – New York 2018.

⁹⁶ Dorian Malovic, *Miłość made in China*, przeł. Ewa Kucharska, Znak Horyzont, Kraków 2018 lub także krótsza analiza D. Malovica, *Chinka szuka Chińczyka, koniecznie z mieszkaniem*, „Duży Format”, dodatek do „Gazety Wyborczej”, 4 czerwca 2018, <http://wyborcza.pl/duzyformat/7,127290,23469357,chinka-szuka-chinczyka-koniecznie-z-mieszkaniem.html?disableRedirects=true> [dostęp 1 lipca 2018].

⁹⁷ H. Lockett, *Kink Goes Viral*, „China Economic Review” 2015, s. 77.

ponownie rozpowszechniać się płatne usługi seksualne⁹⁸. Nie istnieją oficjalne dane dotyczące liczby obywateli zajmujących się prostytutką. Współcześnie, na podstawie raportu Organizacji Narodów Zjednoczonych⁹⁹ oraz niezależnych zainteresowanych tą tematyką autorów prac naukowych i publikacji¹⁰⁰, szacuje się, że w ciągu ostatnich kilku lat od 3 do nawet 10 mln osób stało się pracownikami rynku płatnych usług seksualnych¹⁰¹. Prostytucja wydaje się dostępna i powszechna na każdym poziomie chińskiego społeczeństwa, od tak zwanych drugich żon (*ernai*, 二奶), świadczących stałe, ekskluzywne usługi seksualne w zamian za czasowe opłaty i utrzymanie¹⁰², przez pracowników barów karaoke (KTV), klubów nocnych czy salonów masażu¹⁰³, do najniższego szczebla – prostytutce dla pracowników zakładów produkcyjnych w zamian za wyżywienie (*xiagong-peng*, 下工棚)¹⁰⁴. Niektórzy specjaliści wnioskuje na podstawie swoich badań terenowych, że seks „komercyjny” stał się w dużej mierze akceptowalny jako na przykład element współpracy w biznesie zdominowanym przez mężczyzn¹⁰⁵. Inni badacze zajmujący się tą tematyką podkreślają także, że wzrost liczby pracowników oferujących płatny seks jest efektem rosnących dysproporcji społecznych, wzmożonej migracji ze wsi do dużych ośrodków miejskich i mniejszych kar ze strony rządu¹⁰⁶.

Podobnie jak w przypadku artykułów erotycznych współcześnie w rozwoju rynku płatnych usług seksualnych pomaga Internet, gdzie często wykorzystuje się

⁹⁸ E. Jeffreys, *Sex and Sexuality in China*, s. 143.

⁹⁹ *Swept Away: Abuses against Sex Workers in China*, Human Rights Watch 2013, s. 1.

¹⁰⁰ *China's Godfather of Sexology Says Prostitution in China is Voluntary*, eChinacities.com, 17 kwietnia 2014, <http://www.echinacities.com/china-media/Chinas-Godfather-of-Sexology-Says-Prostitution-in-China-is-Voluntary> [dostęp 25 czerwca 2018].

¹⁰¹ Lijia Zhang, *How China's Market Economy Has Fuelled a Prostitution Boom*, „South China Morning Post”, 12 stycznia 2018, <http://www.scmp.com/comment/insight-opinion/article/2127627/how-chinas-market-economy-has-fuelled-prostitution-boom> [dostęp 25 czerwca 2018].

¹⁰² John Godwin, *Sex Work and the Law in Asia and the Pacific: Laws, HIV and Human Rights in the Context of Sex Work*, UNDP Thailand, październik 2012, s. 94.

¹⁰³ *Swept Away...*, s. 10.

¹⁰⁴ Furio Fu, *Prostitution in China*, Saoire di Cina, 25 stycznia 2012, <http://www.saporedicina.com/english/chinese-prostitutes/> [dostęp 25 czerwca 2018].

¹⁰⁵ Elanah Ukretsky, *'Mobile Men with Money': The Socio-cultural and Politico-economic Context of High Risk Behavior among Wealthy Businessmen and Government Officials in Urban China*, „Culture Health and Sexuality”, listopad 2008, nr 10 (8), s. 801–814, za: Weijun Zheng i in., *Detraditionalization and Attitudes to Sex...*, s. 504.

¹⁰⁶ Xiaoyi Fang i in., *Profile of Female Sex Workers in a Chinese County: Does It Differ by where They Come from and where They Work?*, „World Health Population”, styczeń 2007, nr 9 (1), s. 46–64, <http://europepmc.org/articles/PMC2249564> [dostęp 25 czerwca 2018].

szarą strefę prawa chińskiego¹⁰⁷. Globalna sieć daje przedsiębiorcom ogromne możliwości marketingowe i komunikacyjne. Skalę prostytucji można pokazać na przykładzie aplikacji WeChat, gdzie w ramach programu rządu chińskiego firma macierzysta Tencent usunęła około 5% kont użytkowników, co daje liczbę około 20 mln profili internetowych podejrzewanych o działania z zakresu płatnych usług seksualnych¹⁰⁸. Mimo to w ostatnich kilku latach rozwinęło się wiele serwisów oferujących „wynajmowanie” partnerów na krótki czas, i to nie tylko w celach ewentualnego współżycia seksualnego¹⁰⁹. Już od 2011 r. na jednej z największych stron sprzedaży internetowej Taobao można było znaleźć tymczasowego partnera do rekreacyjnego spędzania czasu bądź w niektórych przypadkach jako sposób oszukania rodziców i wyzwolenia się spod ich presji co do konieczności szybkiego znalezienia życiowego partnera¹¹⁰. W ostatnich latach zdecydowanie wzrosła popularność rozszerzeń aplikacji WeChat, takich jak Hire Me Plz lub Quick Come Rent Me, co przyniosło falę krytyki pod względem moralnym i prawnym¹¹¹. Mimo moderacji tych i podobnych serwisów nie można określić faktycznych zamiarów ani klienta, ani usługodawcy poza kontaktami internetowymi, stąd obawy przed ukrytym, nielegalnym oferowaniem usług seksualnych w ramach aplikacji¹¹².

Podsumowując powyższą analizę, należy podkreślić, że znacząca część badaczy zajmujących się tematyką przemian w życiu seksualnym Chińczyków uważa, że rok 1980 był pod tym względem przełomowy¹¹³. Zaobserwowano nieoczekiwane społeczne skutki reform gospodarczych nowych władz w postaci zmian w postawach i zachowaniach w tej dziedzinie. Ponadto proces modernizacji i globalizacji miał znaczący wpływ na obyczaje seksualne i niektórzy

¹⁰⁷ Jiayan Xie, *In China, People Aren't for Sale, but They Are for Rent*, „Foreign Policy”, 12 kwietnia 2016, <http://foreignpolicy.com/2016/04/12/china-people-for-rent-startup-app-prostitution-social-networking-sex/> [dostęp 25 czerwca 2018].

¹⁰⁸ Lily Kuo, *China's Crackdown on Prostitution Just Shut Down 20 Million WeChat Accounts*, QZ.com, 10 czerwca 2014, <https://qz.com/218906/chinas-crackdown-on-prostitution-just-shut-down-20-million-wechat-accounts/> [dostęp 25 czerwca 2018].

¹⁰⁹ Jiayan Xie, *In China, People Aren't for Sale...*

¹¹⁰ Tamże.

¹¹¹ Muyu Xu, Ryan Woo, *China Girlfriend Rental App Gets Leg up from Lunar New Year Demand*, Reuters, 26 stycznia 2017, <https://www.reuters.com/article/us-lunar-newyear-china-girlfriend/china-girlfriend-rental-app-gets-leg-up-from-lunar-new-year-demand-idUSKBN15A1NY> [dostęp 25 czerwca 2018].

¹¹² Jiayan Xie, *In China, People Aren't for Sale...*

¹¹³ Man Lun Ng, M.P. Lau, *Sexual Attitudes in the Chinese*; Suiming Pan, *A Sex Revolution in Current China*; Yuxin Pei, Petula Sik-Ying Ho, Man Lun Ng, *Studies on Women's Sexuality in China since 1980: A Critical Review*, „Journal of Sex Research” 2007, t. 44, nr 2, s. 202–212, za: Chi Zhou, w art. *Detraditionalization and Attitudes to Sex...*, s. 497; E. Jeffreys, *Sex and Sexuality in China*, s. 143.

badacze przyrównują go w Chinach do procesu detradycjonalizacji według Anthony'ego Giddensa. To znaczy, że w potradycyjnych społeczeństwach niektóre jednostki przestały kierować się kulturowymi konwenansami i nakazami religijnymi czy społecznymi, a zaczęły indywidualnie podejmować decyzje dotyczące stylu życia czy relacji intymnych¹¹⁴. Na skutek tego nastąpił w Chinach okres większych swobód seksualnych, życie intymne zaś, niepowstrzymywane odgórną polityką władz, przybrało wiele rozmaitych form¹¹⁵. Rozwój Internetu oraz intensywne przemieszczanie się Chińczyków w poszukiwaniu lepszych warunków do życia i pracy sprawiły, że poczuli oni niespotykaną dotychczas w historii Chin wolność wyboru i potrzebę realizacji indywidualnych potrzeb. Przyglądając się rewolucji seksualnej w Chinach, autorzy starali się wziąć pod uwagę specyfikę kulturową i lokalne uwarunkowania, w których rozwija się chińskie społeczeństwo.

Summary

Sexual revolution in China – analysis of the global and inner factors

This paper investigates the phenomenon of “sexual revolution” in Mainland China, in other words changes in sexual attitudes and interpersonal relationships among Chinese people after 1979. Until the end of the Mao era strict norms prevailed, with sex outside marriage widely forbidden and strongly frowned upon. Authors aim to present historical and cultural conditioning of China's society that paved the way towards changes in sexual behaviors and practices. In order to further our understanding of the changing nature of sexual behaviors and attitudes, this article examines data obtained from research, surveys and interviews conducted among Chinese in different age groups and place of residence (urban and rural) in Mainland China. Premarital sex, extramarital relationships, mating strategies and sex work practices are analysed. Based on up-to date articles and scientific evidence authors argue that the Single Child Policy was one of the factors that contributed to “sexual revolution” and further, to enormous success

¹¹⁴ Anthony Giddens, *The Consequences of Modernity*, Stanford University Press, Stanford CA 1990.

¹¹⁵ Neill Gross, *The Detraditionalization of Intimacy Reconsidered*, „Sociological Theory” 2005, t. 23, nr 3, s. 286–311, za: Weijun Zheng i in., *Detraditionalization and Attitudes to Sex...*, s. 498.

of sexual products on the local e-market. The influence of individualist values and the changing cultural norms pertaining to sexual behaviors and mating practices are discussed.

Słowa kluczowe: społeczeństwo chińskie, Chiny współczesne, chińska rodzina, relacje intymne w Chinach, planowanie rodziny, zachowania seksualne w Chinach, biznes erotyczny

Bibliografia

1. *After Long Night, Chinese Sex Toys See New Dawn*, Reuters, 20 listopada 2012, <https://www.reuters.com/article/china-sex-toys/after-long-night-chinese-sex-toys-see-new-dawn-idUSL3E8LG31I20121120>.
2. *All Dolled up: China Sex Toys Play for Real*, Business Insider za AFP, 14 kwietnia 2015, <http://www.businessinsider.com/afp-all-dolled-up-china-sex-toys-play-for-real-2015-4?IR=T>.
3. Banschick M., *Divorce in China*, Psychology Today, 10 czerwca 2013, <https://www.psychologytoday.com/us/blog/the-intelligent-divorce/201306/divorce-in-china>.
4. Blair S.L., Madigan T.J., *Dating Attitudes and Expectations among Young Chinese Adults: and Examination of Gender Differences*, „The Journal of Chinese Sociology” 2016, nr 3.
5. Borak M., *After Live Streaming Success, Momo Looks to More Video Offerings*, Technode, 27 lipca 2017, <https://technode.com/2017/07/27/after-live-streaming-success-momo-looks-to-more-video-offerings>.
6. *China Adult-Care Expo*, <http://en.shanghai.adcexpo.com/person/contents/3566/33741.html>.
7. *China Professor's Wife-sharing Proposal Sparks Ire*, BBC News, 23 października 2015, <http://www.bbc.com/news/world-asia-china-34612919>.
8. *China's Godfather of Sexology Says Prostitution in China is Voluntary*, eChinacities.com, 17 kwietnia 2014, <http://www.echinacities.com/china-media/China-as-Godfather-of-Sexology-Says-Prostitution-in-China-is-Voluntary>.
9. Custer Ch., *What Is Different about Dating in China?*, 8 kwietnia 2018, <https://www.thoughtco.com/dating-in-china-whats-different-687348>.
10. Decision of the Standing Committee of the National People's Congress on the Punishment of Criminals Who Smuggle, Produce, Sell or Disseminate Pornographic Articles, Standing Committee of the National People's Congress,

- 28 grudnia 1990, <http://www.lawinfochina.com/display.aspx?lib=law&id=874&CGid=>.
11. Decision of the Standing Committee of the National People's Congress on Amending Some Laws, 27 sierpnia 2009, <http://www.lawinfochina.com/Display.aspx?lib=law&CGid=120889>.
12. Fang Fu Ruan, Molleen Matsumara, *Sex in China. Studies in Sexology in Chinese Culture*, New York 1991.
13. Fincher L.H., *Betraying Big Brother: The Feminist Awakening in China*, London–New York 2018.
14. Fincher L.H., *Leftover Women: The Resurgence of Gender Inequality in China*, London 2014.
15. Furio Fu, *Prostitution in China*, Saoire di Cina, 25 stycznia 2012, <http://www.saporedicina.com/english/chinese-prostitutes/>.
16. Giddens A., *The Consequences of Modernity*, Stanford 1990.
17. Godwin J., *Sex Work and the Law in Asia and the Pacific: Laws, HIV and Human Rights in the Context of Sex Work*, UNDP Thailand, październik 2012.
18. Greenhalgh S., *Patriarchal Demographics? China's Sex Ratio Reconsidered*, „Population and Development Review” 2012, t. 38.
19. Gross N., *The Detraditionalization of Intimacy Reconsidered*, „Sociological Theory” 2005, t. 23, nr 3.
20. Hesketh T., Li Lu, Wei Xing Xing, *The Effect of China's One-Child Family Policy after 25 Years*, Health Policy Report, „The New England Journal of Medicine”, 15 września 2005, <https://www.nejm.org/doi/full/10.1056/NEJMhpr051833>.
21. Hesketh T., Wei Xing Zhu, *The One Child Family Policy: The Good the Bad, and the Ugly*, „British Medical Journal” 1997, nr 314.
22. Huang Yingyang, Suiming Pan, *Government Crackdown of Sex Work in China: Responses from Female Sex Workers and Implications on Their Health*, „Global Public Health”, wrzesień 2014.
23. Hunwick R.F., *The Guangzhou Sex Festival: 'Where Is The Sex?'*, SupChina, 3 listopada 2017, <https://supchina.com/2017/11/03/where-is-the-sex-walking-through-chinas-largest-most-infamous-sexpo>.
24. Jeffreys E., *Sex and Sexuality in China*, Abingdon 2006.
25. Jiayan Xie, *In China, People Aren't for Sale, but They Are for Rent*, „Foreign Policy”, 12 kwietnia 2016, <http://foreignpolicy.com/2016/04/12/china-people-for-rent-startup-app-prostitution-social-networking-sex/>.
26. Jingjing Chen, Xiaoling Shu, *Gender and Divorce in China*, „Asia Dialogue”, 9 października 2017, <https://cpianalysis.org/2017/10/09/gender-and-divorce-in-china/>.

27. Kaining Zhang, *Sexual and Reproductive Health in China: Reorienting Concepts and Methodology*, Leiden 2011.
28. *Kink Goes Viral*, „China Economic Review”, 18 maja 2015, <https://chinaeconomicreview.com/kink-goes-viral>.
29. Kleinman A., Yanjiang Yan (red.), *Deep China: The Moral Life of the Person. What Anthropology and Psychiatry Tell Us about China Today*, Berkeley 2011.
30. Lee E., *Chinese Dating App Momo Sees Record Revenue Growth Thanks to Live Streaming*, 9 marca 2017, <https://techcrunch.com/2017/03/09/momo-live-streaming/?guc-counter=1>.
31. Lian Mo, *China's Store-bought Sexual Revolution*, „China Daily”, 7 października 2010, <http://www.chinadaily.com.cn/bizchina/2010-07/10/content10090544.htm>.
32. Lijia Zhang, *How China's Market Economy Has Fuelled a Prostitution Boom*, „South China Morning Post”, 12 stycznia 2018, <http://www.scmp.com/comment/insight-opinion/article/2127627/how-chinas-market-economy-has-fuelled-prostitution-boom>.
33. Lily Kuo, *China's Crackdown on Prostitution Just Shut Down 20 Million WeChat Accounts*, QZ.com, 10 czerwca 2014, <https://qz.com/218906/chinas-crackdown-on-prostitution-just-shut-down-20-million-wechat-accounts/>.
34. Lily Kuo, *Chinese Province Introduces 'Divorce Test' for Couples Planning to Split*, „The Guardian”, 23 maja 2018, <https://www.theguardian.com/world/2018/may/23/chinese-province-introduces-divorce-test-for-couples-planning-to-split>.
35. Liu Ch., *Beijing Leads Divorces in China. Stay-at-Home Moms Most Likely to Cheat*, 11 września 2017, <https://www.thebeijinger.com/blog/2017/09/11/beijing-has-highest-divorce-rate-china>.
36. Lockett H., *Kink Goes Viral*, „China Economic Review” 2015.
37. Malovic D., *Miłość made in China*, przekł. E. Kucharska, Kraków 2018.
38. Malovic D., *Chinka szuka Chińczyka, koniecznie z mieszkaniem*, „Duży Format”, dodatek do „Gazety Wyborczej”, 4 czerwca 2018, <http://wyborcza.pl/duzyforma-t/7,127290,23469357,chinka-szuka-chinczyka-koniecznie-z-mieszkaniem.html?disableRedirect-s=true>.
39. Man Lun Ng, Lau M.P., *Sexual Attitudes in the Chinese*, „Archives of Sexual Behavior” 1990, nr 4.
40. Mazurowska K., *Współczesne Chinki – trudna droga do samorealizacji*, [w:] E. Potocka (red.), *Kobiety w cywilizacji konfucjańskiej*, Toruń 2014.
41. McMillan J., *Sex, Science and Morality in China*, New York 2006.
42. Mei Fong, *Sex Dolls Are Replacing China's Missing Women*, „Foreign Policy”, 28 września 2017, <http://foreignpolicy.com/2017/09/28/sex-dolls-are-replacing-chinas-missing-women-demographics>.

43. Monto M.M., Carey A.G., *A New Standard of Sexual Behavior? Are Claims Associated With the "Hookup Culture" Supported by General Social Survey Data?*, „Journal of Sex Research” 2014, nr 51.
44. Muyu Xu, Ryan Woo, *China Girlfriend Rental App Gets Leg up from Lunar New Year Demand*, Reuters, 26 stycznia 2017, <https://www.reuters.com/article/us-lunar-newyear-china-girlfriend/china-girlfriend-rental-app-gets-leg-up-from-lunar-new-year-demand-idUSKBN15A1NY>.
45. Parish W.L., Lauman E.E., Mojola S.A., *Sexual Behavior in China: Trends and Comparisons*, „Population and Development Review” 2007, nr 33–34.
46. Quanlin Qiu, *Sales of Adult Toys Soar on Hot Demand*, „China Daily”, 16 lutego 2016, <http://www.chinadaily.com.cn/business/2016-02/16/content23498080.htm>.
47. *Sales of Sex Toys Sky Rocket in China*, „GBTimes”, 16 lutego 2016, <https://gbtimes.com/sales-sex-toys-sky-rocket-china>.
48. *Sex Shop and the City*, China.org.cn, „China Daily”, 17 czerwca 2008, http://www.china.org.cn/living_in_china/news/2008-06/17/content_15841834.htm.
49. Suiming Pan, *A Sex Revolution in Current China*, „Journal of Psychology and Human Sexuality” 1994, nr 2.
50. Suiming Pan, *A Sex Revolution in Current China. Market Study: Adult Products Industry in China*, „Daxue Consulting”, 25 lutego 2013, <http://daxueconsulting.com/market-study-on-adult-product-industry-in-china/>.
51. *Swept Away: Abuses against Sex Workers in China*, Human Rights Watch 2013.
52. Tatlow D.K., *In China, a Lonely Valentine's Day for Millions of Men*, „The New York Times”, 14 lutego 2017, <https://www.nytimes.com/2017/02/14/world/asia/china-men-marriage-gen-der-gap.html>.
53. Teather D.C.B., Yee H., *China in Transition: Issues and Policies*, New York 1999.
54. Trent K., South S.J., *Too Many Men? Sex Ratios and Women's Partnering Behavior in China*, „Social Forces”, 1 września 2011, t. 90, nr 1.
55. Ukretsky E., *'Mobile Men with Money': The Socio-cultural and Politico-economic Context of High Risk Behavior among Wealthy Businessmen and Government Officials in Urban China*, „Culture Health and Sexuality”, listopad 2008, nr 10 (8).
56. Vern Bullough, Ruan Fang Fu, *Marriage, Divorce and Sexual Relations in Contemporary China*, „Journal of Comparative Family Studies” 1994, nr 25.
57. Wang Feng, Yong Cai, Baochang Gu, *Population, Policy, and Politics: How Will History Judge China's One-Child Policy*, „Population and Development Review” 2013, nr 38.

58. Weijun Zheng, Xudong Zhou, Chi Zhou, Therese Hesketh, *Detraditionalization and Attitudes to Sex Outside Marriage in China*, „Culture, Health & Sexuality” 2011, nr 13.
59. Więckowski H., *Chiny kończą z polityką jednego dziecka*, „Newsweek”, 30 stycznia 2017, <http://www.newsweek.pl/swiat/polityka-jednego-dziecka-w-chinach-zakonczone-artykuly,373096,1.html>.
60. Więckowski H., *Polityka jednego dziecka i jej wpływ na strukturę demograficzną Chińskiej Republiki Ludowej*, „Zarządzanie Publiczne” 2014, nr 1 (25).
61. Xiaochun Zhao, *China's New Dating App Giant Emerging: Nasdaq-Listed Momo to Acquire Tinder-Like Tantan*, „KrAsia”, 23 lutego 2018, <https://kr-asia.com/nasdaq-listed-momo-to-acquire-chinese-tinder-tantan/>.
62. Xiaodong Wang, *Report: Sex Ratio to Balance out by 2030*, 27 stycznia 2017, <http://www.chi-nadaily.com.cn/china/2017-01/27/content28064356.htm>.
63. Xiaoyi Fang et al., *Profile of Female Sex Workers in a Chinese County: Does It Differ by where They Come from and where They Work?*, „World Health Population”, styczeń 2007, nr 9 (1), <http://europepmc.org/articles/PMC2249564>.
64. Yuxin Pei, Petula Sik-Ying Ho, Man Lun Ng, *Studies on Women's Sexuality in China since 1980: A Critical Review*, „Journal of Sex Research” 2007, t. 44, nr 2.
65. Zhiwen Xiao, Purnima Mehrotra, Zimmerman R., *Sexual Revolution in China: Implications for Chinese Women and Society*, „AIDS Care”, czerwiec 2011, nr 23.